

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti

Millî Mücadele'nin başlarında idarî olarak Doğu Karadeniz Bölgesini kapsamakta olan Trabzon vilâyeti Trabzon, Ordu, Giresun ve Rize ile Gümüşhane kazalarından oluşuyordu. Karadeniz kıyısının önemli şehirlerinden Samsun ise Canik (Samsun) bağımsız livasına bağlıydı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Rumların Karadeniz Bölgesinde Rum Pontus devleti kurma çalışmaları karşısında, "Trabzon'un Türk camiasından ayrılığını kabul etmeyen ve varlığını müdafaaya azmetmiş olan halkı" artık teşkilatlanmak üzere kararını vermişti. Trabzon'un güçlü İttihatçı eşrafının öncülüğünde Şubat 1919'da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kuruldu. Kuruluş tarihi birçok kaynakta 12 Şubat 1919 şeklinde verilirken, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'na göre Nizamnamesi 15 Şubat akşamı hazırlanıp bir gün sonra resmî başvuru yapılarak kanunî işlemler tamamlanmıştır. 12 Şubat günü kuruluşuna karar verilen Cemiyetin, 16 Şubat'ta resmîyet kazandığı anlaşılmaktadır. Amacı, "Trabzon vilayetinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını korumak, ilmî vesikalarla gereken savunmaları yapmak ve millî haklarımızı koruyacak vasıtaların teminine çalışmak" olarak belirtilmişti. 11 kişilik Merkez Kuruluna Barutçuzade Hacı Ahmet, Eyübzade İzzet, Eyübzade Ömer Fevzi, Abonozzade Hüseyin Avni, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Hatipzade Emin, Kazazzade Hüseyin, Hacialihafizzade Mehmet Salih, Mollabekirzade Mehmet Ali, Müftüzade Mehmet Bey seçildiler. Yönetim Kurulu ise Hafız Mehmet, Barutçuzade Faik Ahmet, Çulhazade Hacı Kadri, Nemlizade Şevki, Subaşızade Münir, Zehirzade Zühtü, Hocasade İbrahim Cudi, Kulaksızzade İbrahim, Ustazade Nazmi Beylerden oluşmaktaydı. Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi Cemiyet başkanı oldu.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (TMHMC), kısa süre içinde vilayet dâhilinde teşkilatlanarak Rize, Giresun, Ordu ve Gümüşhane'de şubeler açıp 1919 yılında Trabzon'da iki kongre topladı. 23 Şubat 1919'da Nemlizadelerin Uzun Sokak'taki evinde toplanan ilk kongreye, Trabzon Valisi Necmi Bey'le birlikte merkez ve şubelerin temsilcileri katıldılar. Kongre başkanlığına Trabzon Müftüsü İmadeddin Efendi, Başkanvekilliklerine de Gümüşhane delegesi Zeki Kadirbeyoğlu ve Faik Ahmet Bey seçildiler. Kongrede, belirlenecek beş kişilik bir heyetin İstanbul'a gönderilerek Rum ve Ermeni iddialarına karşı Trabzon vilayetinin nüfus ve coğrafi durumu hakkında bilgi vermesi kararlaştırıldı. Heyet, İstanbul'dan Paris'e gidecek yetkilileri bilgilendirerek onların Paris'te diplomatik durum ve yabancı kamuoyunun lehimize çevrilmesine yardımcı olacaklardı. Heyet üyelerinin seçiminde zorluklar yaşandıysa da son defa yapılan oylamada Gümüşhane temsilcisi Zeki Kadirbeyoğlu, Hatibzade Emin Efendi, Ordu temsilcisi İsmail Bey, Ömer Fevzi Efendi ve Rize temsilcisi Mustafa Efendiler seçildiler. Ancak, Zeki Kadirbeyoğlu heyetle İstanbul'a gitmeyip Gümüşhane'ye dönmüştür.

Birinci Kongrede ayrıca, Cemiyetin mali işlerinin yanı sıra merkez ve şubelerin yükümlülükleri tespit edilerek karar altına alındı. Teşkilatın köylere kadar yaygınlaştırılması kararlaştırıldı. Karadeniz'in tarihî ve coğrafi durumuyla ilgili raporlar hazırlamak üzere komisyonlar oluşturuldu. Vilayetin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildiren beyannamelerle, bu topraklar üzerindeki millî hak ve meşru emelleri destekleyen tarihî, sosyal ve ekonomik belgeler yayınlanacaktı.

Cemiyetin yaptığı birinci kongrenin ardından, 27 Mart 1919'da, Vali Süleyman Necmi ile Emniyet (Polis) Müdürü Refik (Koraltan) Beyler Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından görevlerinden alınmışlardır.

TMHMC ikinci kongresini 28 Mayıs 1919'da topladı. Kongre başkanlıklarına Trabzon delegelerinden Servet ve İzzet

Beyler seçildiler. Kongrede Zeki Kadirbeyoğlu ile Rize delegesi Osman Nuri Bey, Karadeniz ve Doğu illerinin katılımlarıyla Erzurum'da ortak bir kongre toplanmasını önerdiler. Önergede, Pontus ve Ermeni isteklerinin açıkça dile getirildiği bir sırada silahlı mukavemetin kaçınılmaz olacağı da belirtilmiştir. Muhtemel bir işgale silahla karşı konulması, asker toplanması, Vilayat-ı Sitte (Altı Vilayet: Erzurum, Van, Elâzığ, Diyarbakır, Bitlis, Sivas) ile birlikte çalışmak üzere her vilayetten gönderilecek temsilcilerin katılımlarıyla büyük bir kongrenin toplanmasına karar verildi. Bu karar telgrafla Erzurum Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetiyle Van, Diyarbakır, Bitlis, Elâzığ, Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine bildirildi.

Bu sırada Erzurum Vilâyat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de Trabzon'a aynı mahiyette bir davette bulunmuştu. Böylece aynı gayenin gerçekleşmesine yönelik bir çalışmanın ilk adımları, birbirlerinden habersiz, her iki tarafça aynı anda atılmış oluyordu.

23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'ne Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu'dan 17 delege katıldı. Kongreye Erzurum delegesi olarak katılacak olan Mustafa Kemal Paşa, 8-9 Temmuz 1919 gecesi resmî göreviyle birlikte askerlikten de istifa etmişti. Erzurum'a girişlerinde Trabzon delegelerini karşılayanlar arasında Mustafa Kemal Paşa da bulunuyordu. Delegeler adına Servet (Orkun) Bey, Trabzon vilayeti halkının selam ve şükranlarını sundu. Erzurum Kongresi'nin açılışında Trabzon delegelerinden İzzet (Eyüpoğlu) Bey ve arkadaşları vatanın işgal altında bulunduğu böyle bir zamanda toplanan Kongre başkanlığına Mustafa Kemal Paşa gibi güçlü birinin getirilmesini savunmuşlardır. Kongre sonunda Mustafa Kemal Paşa başkanlığında seçilen Heyet-i Temsiliye üyeleri arasında Trabzon delegelerinden İzzet Eyüpoğlu ile Servet (Orkun) Beyler de yer aldılar.

Yerel kurtuluş gayesiyle kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirilince, TMHMC de buna katıldı.

10 Aralık 1918 tarihinden itibaren yayınlanmakta olan *İstikbal* gazetesi Cemiyetin yayın organı durumundaydı. Cemiyet Başkanı Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi'nin oğlu ve aynı zamanda Cemiyette yönetim kurulu üyesi olan Faik Ahmet (Baruç) Bey, *İstikbal*'in imtiyaz sahibi ve başyazarlığını yapıyordu. Yazılarında Millî Mücadele çerçevesinde iç ve dış politika, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) seçimleri, Pontus Meselesi, Bolşeviklik, yerel yönetimler ve İstanbul hükümetleriyle ilgili konulara değinmiştir. O yıllarda kendisini yakından tanıyan H. Raşit Öymen'in dediği gibi Faik Ahmet, "genç yaşında kurduğu *İstikbal* gazetesinin baş sütunlarında dünya olaylarını ve yeni rejimlerin ruhunu tahlile çalışır, devrinin gençlerine ve yaşlılarına o karanlık günlerde rehberlik ederdi." *İstikbal*'de Faik Ahmet'le birlikte Ebulhamid Hüsnü, Nüzhet Haşim, Adnan Sabih, Salih Zeki, Abdülvahab, Ustazade Nazmi, Ahmet Hamdi ve Ebul Nimet tarafından makaleler yayınlanmıştır.

İstikbal'in ilk zamanlarda çok güç şartlar altında çıktığı, zaman zaman kâğıt sıkıntısıyla karşılaştığı ve Trabzon'da bir Rum matbaasında yayınlandığı bilinmektedir. Gazete idaresinin 1919 yılı sonlarında, "Sakız Meydanı'nda Barutçuzade binasında daire-i mahsusada" bulunduğunu, haftada iki defa cumartesi ve salı günleri yayınlanan "siyasî ve ilmî bir Türk gazetesi" olduğu eldeki mevcut sayılardan anlaşılmaktadır. 1920 yılında gazete kendi matbaasına sahip olduktan sonra idare ve basım yeri Sakız Meydanı'nda *İstikbal* Yurdu olmuştur.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, TBMM seçimlerinde aktif rol oynayıp desteklediği adayların seçilmesini sağlamıştır. *İstikbal* gazetesinde seçimlere geniş yer verilerek seçilecek adayların nitelikli ve bu zor günlerde ülkeye faydalı olmaları istenmiştir. Cemiyetin Yönetim Kurulu üyesi ve *İstikbal* gazetesi başyazarı Faik Ahmet makalelerinde,

seçimlere katılmayı bir “memleket işi” olarak görmüş ve “memleket işlerinde birleşmeğe hiçbir engel düşünülemez. Bugünkü seçim işi de böyle bir memleket işidir” diyerek Trabzonluları seçime katılmaya teşvik etmiştir. Trabzon’da 12 Nisan 1920 tarihinde son bulan seçimlerde Vali Hamit (Kapancızade), eşraftan eski Milletvekili Eyüzbade İzzet Bey, eşraf ve tüccardan Nemlizade Sabri, eski mahkeme başkanlarından Avukat Alaybeyzade Faik Bey ve eski deniz yüzbaşlarından Arif Kadızade Recai Bey seçilmişlerse de hepsi TBMM’ye katılamamıştır. Eyüzbade İzzet Bey, Gümüşhane Milletvekili Ziya Bey ile Ankara’ya giderken Çarşamba civarında eşkiya tarafından öldürülmüşlerdir. 8 Mayıs 1920 günü Trabzon’da yapılan törende Faik Ahmet uzun bir konuşma yapmıştır. Aynı gün Cemiyet Başkanı Hacı Ahmet Efendi TBMM’ye gönderdiği telgrafta, Trabzon halkının üzüntülerini bildirmiştir. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 10 Mayıs’ta Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetine bir taziye telgrafı göndermiştir.

TMHMC, 1921 yılında yapılan belediye seçimlerine de aktif rol oynamıştır. Cemiyetin adayları *İstikbal* gazetesi aracılığıyla seçmenlere duyurulmuştur. Seçim sonunda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adaylarından Hacı İzzetzade Hasip, Hacı Ali Hafizzade Hakkı, Nemlizade Fuat, Hacı Pınayato Panco, bağımsız adaylardan Molla Bekirzade Mehmet Avni, muhalif partiden Abanoszade Hüseyin, Kulzade Ömer Kemal, Emir Alizade Hami Efendilerle Gazazzade Hüseyin, Yahya Reiszade Zekeriya Efendiler kazanmışlardır.

Trabzon’da millî heyecanın uyandırılmasında ve mitinglerin başlatılmasında TMHMC’nin büyük rolü olmuştur. Cemiyetin öncülüğünde yapılan mitinglerde ilk ve son toplanma mahalli Zağanos (Atapark) Meydanı olmuş, konuşma ve gösteriler çoğu kez bugünkü Meydan Park’ta yapılmıştır. Cemiyet üyeleri, 1920-1922 yılları arasında Trabzon’da yapılan bütün mitinglere faal bir şekilde katılmışlardır. İzmir’in işgali ve Sevr Antlaşması’nı protesto etmek, Türk ordusunun kazandığı İnönü, Sakarya ve Büyük Taarruzu kutlamak amacıyla düzenlenen mitinglerde Faik Ahmet (Barutçu) Bey, Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Reşit (Tarakçioğlu), Avukat Salih Zeki (Tuğtekin), Ebul Hamid Hüsnü gibi aydınlar tarafından ümit dolu heyecanlı konuşmalar yapılmıştır.

Trabzon’da ilk miting, 20 Ocak 1920 Perşembe günü Millet Bahçesi’nde yapılmıştır. Türk bayrağıyla donatılmış kürsüde sırasıyla TMHMC’den *İstikbal* gazetesi başyazarı Faik Ahmet, Öğretmen Okulu Müdürü Mustafa Reşit (Tarakçioğlu), Avukat Salih Zeki (Tuğtekin) ve Beyanzade Behram Beyler halka hitap etmişlerdir. Konuşmacılar, Mondros Mütarekesi’nden sonra yurdumuzun Wilson Prensiplerine aykırı ve haksız bir şekilde işgal edildiğinden bahsederek, ancak bu haksızlığa göz yumulmayacağını belirtmişler ve “tek Türk kalıncaya kadar topraklarımızı kimseye bırakmayacağız, direneceğiz. Bu kararımızı buradan İtilaf Devletlerine ve bütün dünyaya ilan etmek için burada toplanmış bulunuyoruz” demişlerdir. Miting sonunda İstanbul’daki İtilaf Devletleri temsilcileri ile Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson’a Fransızca protesto telgrafları çekilmiştir.

TMHMC, Birinci İnönü Zaferi münasebetiyle TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği kutlama telgrafına, Mustafa Kemal Paşa tarafından da telgraf gönderilerek cevap verildi. İnönü Zaferinin anısına Kavak Meydanının adı *İnönü Meydanı* olarak değiştirildi. İkinci İnönü Zaferinin duyulması üzerine, 1 Nisan’dan itibaren şehrin her tarafı bayraklarla donatıldı. TMHMC 3 Nisan akşamı fener alayı düzenledi. Akşamüzeri Zağanos (Atapark) Meydanı’nda toplanan asker, jandarma, polis ve öğrenciler MHC tarafından hazırlanan fenerleri alarak “bando musika önde Türk zaferini göklere isâl eden terennümâtı ve mektep talebelerinin millî ve vatanî marşları ile ve fener alayına büyük bir meclûbiyetle (bağlılıkla) şitâb eden” kalabalık bir kabile TMHMC önüne geldi. Burada yapılan törende, yeni tayin edilmiş olan Vali Naci Bey ile o sırada henüz Trabzon’da bulunan selefi Vali Sabri Bey, Tümen Komutanı Nuri Bey ile diğer ileri gelenler hazır bulunuyordu. Faik Ahmet Bey konuşmasında, bütün yurttan ve hatta İslam aleminde kutlanmakta olan bu

zaferin sonucunda, “Türk’ün kazandıklarından, ordunun kahramanlıklarından pek sitâyîşkârâne bir surette bahseylemiş ve artık düşmanların son istinâdgâhı da kırılmıştır” dedi. Konuşmasını, “o günlerin saadetine yol açan büyük zaferi, Büyük Millet Meclisi’ni ve o Meclisin büyük Reisini ve büyük kahraman ordusunu kumandanlarıyla, zabitleriyle, neferleriyle tebrik ve tebci eyleyerek” sözlerini tamamladı. Müteakiben kürsüye gelen Tümen Komutanı Nuri Bey de sözlerini “yaşasın ordumuz” nidaları ve şiddetli alkışlar arasında tamamlamıştı. Atapark’tan Belediye önüne gelindiğinde, burada öğrenciler tarafından İnönü zaferi ve İzmir’le ilgili şiirler okundu. Törenin ardından bando ve öğrenciler marşlar söyleyerek Reşadiye Caddesi’nden tekrar Zağanos Meydanı’na döndüler. Şehir duacısı Tevfik Efendi’nin yaptığı duayla tören son buldu. O günkü ifadeyle, “Trabzonlular bu kadar şetâretli ve samimi gece şenliği hiçbir zaman yapmamıştı”.

23 Nisan 1921’de TBMM’nin açılış yıldönümünde akşam, TMHMC Kulübü fenerlerle aydınlatıldı, kulüpte milli bayram şerefine bir çay ziyafeti verildi. Sakarya Savaşı’nın ilk günlerinde, 24 Ağustos 1921’de Cemiyet, Millet Bahçesi’nde binlerce kişinin katılımıyla büyük bir miting düzenledi. Mitingin sonunda TBMM Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’ya telgraf gönderildi.

TMHMC, orduya yapılan yardımlarda, özellikle Sakarya Savaşı öncesi Tekâlif-i Milliye emirlerinin uygulanması sırasında *İstikbal* gazetesi vasıtasıyla halkın katkısını artırmaya çalışmıştır. *İstikbal*’e göre, “Tekâlif-i Milliye, gayeye vüsul için millettten istenilen son fedakârlık”tı. Bu sebeple varımızı yoğumuzu ordunun emrine vermeliydik. Bildiriler, “Tekâlif-i Milliyeye şitab edelim”, “Tekâlif-i Milliyeyi unutmayalım”, “Unutmayalım”, “Bir kat çamaşır” başlıkları altında halk yardıma davet edilmiştir.

TMHMC, Nisan 1921 de askerlere verilmek üzere satın alınan bin kat hâkî ve bin elbisenin dört yüz katını Rize Alayına bağışladı. Hücum Taburuna ise 300 çift çapula verildi. Sakarya Savaşı günlerinde Trabzon Merkez Alayına 500 ceket, 500 pantolon, 200 çift çapula ve kabalak ve dolak yapılmak üzere 400 metre kumaş; Trabzon Topçu Taburuna 100 adet ceket, 110 pantolon ve 110 çift çapula; Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı emrindeki bahriye askerlerine 100 çift potin ve 100 pantolon; Trabzon Alayına 500 çift çapula; Onüçüncü Fırka Karargâhında bulunan askerlere 30 adet ceket ile 30 adet pantolon ve 30 çift bağlı siyah kundura bağışlandı. Sakarya Savaşından sonra da bu bağışlar sürdü.

Trabzon Askerlik Şubesi, cephelerde bulunan asker ve subayların aileleri tarafından gönderilecek mektupların bedava yazılıp adreslerine ulaştırılması amacıyla Uzun Sokak’ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin merkez binası altında bir mektup odası açtı. 1920 yılında Cemiyet binasında bir kütüphane tesisine başlanarak yılsonuna kadar 600’den fazla kitap toplandı.

Cemiyet, Trabzon’a gelen yerli ve yabancı misafirlerin karşılanması, ağırlanması ve uğurlanmalarında da büyük bir çaba sarf etmiştir. Adliye Vekili Celalettin Arif Bey, Dâhiliye Vekili Fethi (Okyar) Bey, Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han, Azerbaycan Temsilcisi İbrahim Abilyof, Ukrayna Olağanüstü Temsilcisi Mihail Frunze, Rus Sefiri Aralof gibi birçok yerli ve yabancı devlet adamı ve heyetini karşılayanlar arasında mutlaka Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkan ve üyeleri de hazır bulunmuşlardır. Millî Mücadele’nin kadın kahramanlarından Ayşe Çavuş, Trabzon’da kaldığı Mart 1922’de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Ahmet Efendi’nin evinde misafir edilmiştir.

10 Mayıs 1921 tarihinde TBMM’de Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun kurulması Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetince olumlu karşılandı. Bundan sonra vilayet merkez kurulları TBMM’de Müdafaa-i Hukuk Grubu Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile yazışabileceklerdi. Mustafa Kemal Paşa, TMHMC’ye

gönderdiği telgrafta, Müdafaa-i Hukuk Grubu ve teşkilatının yeni durumu hakkında bilgi vererek Grubun temel ilkelerini açıkladı. TBMM Başkanvekili Hasan (Saka) Bey de, 7 Haziran 1921 gecesini Müdafaa-i Hukuk Kulübünde, Mecliste kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubu ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatı hakkında bilgi verdi. Faik Ahmet Bey'e göre, Mecliste böyle bir grubun kurulmasıyla "hem Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri parlamentoda siyasî bir grupla temsil edilmiş oluyor, hem de mecliste Anadolu'nun geniş ve sağlam teşkilatına dayanan" bir çoğunluk grubu teşkil edilmiş oluyordu. Aynı zamanda, TBMM'nin kurulması üzerine Heyet-i Temsiliye ile birlikte faaliyetlerini durdurmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bu suretle parlamentoda temsil edilmiş olacaktı.

Bununla birlikte Cemiyetin Ankara'yla ilişkilerinde İttihatçılarla münasebetleri açısından sorunlar da yaşandı. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin kuruluşunda Trabzonlu eski İttihatçıların etkili olduğu bilinmekteydi. Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi İttihat ve Terakki'ye bağlı Teşkilât-ı Mahsusa'nın bölge temsilciliğinde bulunmuştu. Diğer çalışma arkadaşlarıyla Trabzon Milletvekili Ali Şükrü de eski İttihatçılardı. Cemiyetin kurucularının çoğu Trabzon'un eski İttihatçı eşrafından olmakla birlikte, bunların yurtdışındaki İttihatçıları desteklediklerine dair kesin bir delil bulunamamıştı. Küçük Talat ve Halil Paşa gibi bazı eski İttihatçılarla Trabzon'da görüşmüşlerse de, Enver Paşa'nın Türkiye'ye gelerek Milli Mücadele'nin başına geçmesine taraftar olmamışlardı. Bu konuda, *İstikbal*'de İttihatçılara karşı bazı yazılar da yayınlanmıştı. Bu iddialar, TBMM'de "Trabzon Meselesi" olarak anılmış ve Cemiyet iki defa soruşturmaya tabi tutulmuştur. "Trabzon Meselesi", Cemiyeti yıpratmış ve Merkez Kurulunun istifasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum ayrıca, eski Cemiyet yöneticilerinin küskünlüklerine ve yeni olaylardan sonra Meclisteki İkinci Grubu desteklemelerine sebep olacaktı. Trabzon milletvekillerinden Hamdi (Ülkümen) ve arkadaşları Birinci Gruba (Müdafaa-i Hukuk Grubu) üye olurken, yine Trabzon milletvekillerinden Ali Şükrü ve Hafız Mehmet Beyler İkinci Grup içinde yer aldılar.

TBMM Hükümeti, Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) incelemelerde bulunmakta olan heyeti, 18 Aralık 1921 tarihinde Trabzon meselesini araştırmak üzere görevlendirmiştir. Ali Sait Paşa, Trabzon Valisi Ebubekir Hazım (Tepeyran) Bey, Kütahya Mutasarrıfı Rahmi, Gümüşhane Muhasebecisi Kâmil ve Merkez Savcısı Ali Rıza Beylerden oluşan Heyet, öncelikle Müdafaa-i Hukuk Merkez Kurulunun bulunduğu kulüpte gelir-gider defterlerini incelemiştir. Bu sırada, Müdafaa-i Hukuk seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı iddiaları da ortaya atılmıştır. Cemiyet Merkez Kurulu, soruşturmanın başlaması üzerine 25 Ocak 1922 günü topluca istifa etmiştir.

Vali Vekili Sami Sabit Bey, TBMM'deki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu Başkanlığının talimatına istinaden 18 Nisan 1922'de, daha önce istifa etmiş olan Merkez Kurulunun görevden alınarak yerine Belediye Meclis üyelerinden bir *Müteşebbis Heyet* kurulduğunu bildirdi. Yeni heyet Nemlizade Sabri Bey, Gazzazade Hüseyin Efendi, Kefelizade Hacı Hafız Mahmut Efendi, Hatipzade Emin Efendi, Murathanzade Hasan Bey, Hacı İzzetzade Hasip Efendi, Alaybeyzade Faik Bey ve Hacı Derviş Ağazade Ruhi Efendi'den oluşmaktaydı. Müteşebbis Heyet, Müdafaa-i Hukuk seçimlerinin yapılmasını sağlayacaktı.

Henüz seçimler yapılmadan, Trabzon meselesinde adı geçen Kâhya Yahya 3 Temmuz 1922 günü akşamı otomobiliyle Soğuksu'ya giderken bir suikast sonucu öldürüldü. Olayın faileri bulunamadı. Meselenin yeni bir şekil alması üzerine, Şeriye Vekili Mustafa Fehmi (Gerçekker) Efendi başkanlığındaki Meclis Soruşturma Heyeti oluşturdu. 4 Ağustos 1922 günü Trabzon'a gelen Heyet, incelemelerini tamamladıktan sonra 17 Eylül 1922'de Trabzon'dan ayrıldı.

Trabzon Merkez kazası Muhafaza-i Hukuk Yönetim Kurulu seçimi 1 Şubat 1923 günü Belediyede yapıldı. Yönetim Kurulu üyeliğine Müderris Hoca Tefvik, tüccardan İskenderzade Osman, Vilayet Encümen azasından Muharrem,

Belediye Meclis üyesi Hami ve *İstikbal* gazetesi sahibi Faik Ahmet Bey seçildiler. Seçimin ardından 16-22 Şubat 1923 tarihlerinde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin üçüncü ve son kongresi toplandı. Kongrede kazalardan gelen temsilcilerin vekâlet ve memuriyet durumları, Maçka seçimlerindeki suiistimaller ve Chester Projesi gibi konular tartışılmış ve son gün yeni Merkez Kurulu ile Yönetim Kurulu seçilmiştir. Sekiz kişiden oluşan yeni Merkez Kurulu Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, Hacı Ali Hafızade Mehmet Salih Efendi, Hacı Hafızade Ömer Efendi, İdare Meclisi azası Minla Bey, Vilayet Encümeni azalarından Ziya Bey ile Muharrem Efendi, Belediye Meclisi azalarından Hami Efendi ile Zekeriya Efendilerden oluşmaktaydı. Merkez Kurulu üyeleri Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi'yi Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Başkanlığına seçmişlerdir. Cemiyet, bir süre sonra kurulacak olan Halk Fırkası teşkilatında yer alacaktır.

Mesut ÇAPA

KAYNAKÇA

ÇAPA, Mesut; **Millî Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon 1998.

DURSUNOĞLU, Cevad; **Millî Mücadelede Erzurum**, Ankara 1946.

FAİK, Ahmet; "Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Hukuk Grubu", **İstikbal**, 18 Mayıs 1921.

GOLOĞLU, Mahmut; **Millî Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, Trabzon 1981.

GOLOĞLU, **Erzurum Kongresi**, Ankara 1968.

GOLOĞLU, **Cumhuriyete Doğru**, Ankara 1971.

"Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafi", **İstikbal**, 4 Şubat 1921.

ÖYMEN, H. Raşit, "Barutçu'nun Ruhu", **Ulus**, 16 Mart 1959.

"Şehrimizde Şenlikler", **İstikbal**, 2 Nisan 1921.

TARAKÇIOĞLU, Mustafa Reşit, **Trabzon'un Yakın Tarihi**, Trabzon 1986.

"Tekâlif-i Milliye", **İstikbal**, 21 Ağustos 1921.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/trabzon-muhafaza-i-hukuk-i-milliyecemiyeti/?pdf=5816> adresinden erişilmiştir